

3) традиційно низький рівень зарплати і слабкість профспілок, які не можуть домогтися підвищення загального рівня зарплати, і пов'язане з цим обмеження попиту на працю.

Державна і територіальні програми зайнятості населення повинні бути спрямовані на:

- 1) сприяння розвитку на структурній перебудові економіки, створенню умов для скерування звільнених працівників передусім на рентабельні виробництва і в пріоритетні галузі господарського комплексу;
- 2) покращення системи відтворення робочої сили у поєднанні з розвитком робочих місць, професійної орієнтації, перепідготовки та підвищення кваліфікації населення, ефективне використання трудових ресурсів;
- 3) формування матеріальної, кадрової, інформаційної, фінансової та науково-методичної бази державної служби зайнятості;
- 4) заходи сприяння зайнятості населення, яке проживає в сільській місцевості;
- 5) сприяння створенню нових робочих місць для засуджених за межами установ виконання покарань;
- 6) сприяння суспільно корисній зайнятості засуджених безпосередньо на підприємствах установ виконання покарань шляхом здійснення заходів інвестиційної політики.

Висновки. Отже, в Україні безробіття з'явилося з процесом переходу до ринкової економічної системи, причому домінуючою є прихована його форма. Переважним типом безробіття в Україні є циклічне безробіття. Головна складність у визначенні масштабів циклічного безробіття – приховане безробіття (люди, котрі перебувають у відпустках за свій рахунок або ті, хто отримують не тривалий час зарплату). Структурне безробіття пов'язане з переходом до нового типу господарювання, зміною споживчого попиту й технологій. Вкрай негативною ознакою є постійне зростання тривалості безробіття і збільшення у складі безробітних осіб, які не мають роботи тривалий період. І саме проблема безробіття є однією з фундаментальних у розвитку і функціонуванні людського суспільства. Отож, ці аспекти потребують подальшого наукового обґрунтування з метою глибшого дослідження проблеми та пошуку найбільш актуальних рішень.

Література

1. Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 5 жовтня 2000 р., № 2017.
2. Федоренко В.Г. Основи економічної теорії : підручник / В.Г. Федоренко, Ю.В. Ніколенко, О.М. Віденко, М.П. Денисенко, М.М. Руженський / за наук. ред. проф. В.Г. Федоренка. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Алеута", 2007. – 519 с.
3. Держком. статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний за <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Закон України "Про Державний бюджет України на 2010 рік" від 27 квітня 2010 р., № 2154-VI.
5. Економічна енциклопедія. – У 3-ох т. – Т. 1 / редкол.: С.В. Мочерний (відп. редактор) та ін. – К. : Вид. центр "Академія", 2000 р. – 1162 с.
6. Самуельсон Пол. Економіка : пер. з англ. / Пол Самуельсон, Вільям Нордхайус. – М. : Изд-во "Бином", "Лаборатория базовых знаний", 1997. – 800 с.
7. Экономическая энциклопедия / научн. ред. Советизд-ва "Экономика", "Ин-т Экон. Рац; гл. ред. Л.И. Абалкин-М. : ОАО "Изд-во "Экономика" 1999. – 1055 с.

Машика Ю.В. Состояние занятости и безработицы в Украине в условиях финансово-экономического кризиса

Рассмотрены актуальные вопросы безработицы и занятости в Украине. Рассмотрены факторы влияния на уровень безработицы. Приведены и проанализированы статистические данные из официальных источников об реальном состоянии дел в стране. Предложены пути решения проблемы занятости и безработицы.

Ключевые слова: занятость, безработица, кризис, экономика, социально-трудовые отношения экономики Украины.

Mashika Yu.V. State of employment and unemployment on Ukraine in conditions of finance-economic crisis

The article deals with current issues of unemployment and employment in Ukraine. The factors impact on unemployment. These statistics are from official sources. Proposed solutions to the problems of employment and unemployment.

Keywords: employment, unemployment, crisis, economics, social and labor relations, Ukraine economy.

УДК 330.[33+834+837]

Аспір. Ю.А. Миронович¹ –
Львівський НУ ім. Івана Франка

СТУПІНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ДІЛОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ЦИКЛУ

Досліджено "економічну" та "політичну" незалежність центральної банківської установи та визначено їх основні детермінанти. Проаналізовано різні методики оцінки ступеня незалежності центрального банку, запропоновані сучасними економістами. Здійснено кількісну оцінку ступеня політичної та економічної незалежності центрального банку країни Центрально-Східної Європи, а також проведено кореляційний аналіз, який дозволив простежити та оцінити зв'язок між ступенем незалежності центрального банку та рівнем інфляції в країні.

Ключові слова: незалежність центрального банку, діловий політичний цикл, цільова незалежність, інструментальна незалежність, індекс політичної незалежності, індекс економічної незалежності.

Головною ланкою банківської системи будь-якої країни є її центральний банк. На нього покладено важливі функції, реалізація яких забезпечує ефективне функціонування національної економіки. Основною функцією є регуляторна, тобто центральний банк країни втілює в життя грошово-кредитну політику, здійснює емісію грошових знаків, є кредитором останньої інстанції для комерційних банків. Нормативна функція полягає в тому, що центральний банк країни встановлює правила проведення операційних розрахунків і бухгалтерського обліку. Також центральний банк країни проводить власні або за дорученням уряду банківські операції, управляє золотовалютними резервами, обслуговує бюджетні рахунки різних рівнів. У цьому полягає його операційна функція. Інформаційно-аналітична функція – це аналіз і прогнозування економічної ситуації в країні, зокрема у сфері грошово-кредитної політики, валютно-фінансових відносин; прогнозування динаміки платіжного балансу країни; встановлення офіційних курсів іноземних валют відносно наці-

¹ Наук. керівник: доц. І.В. Грабинська, канд. екон. наук

ональної. Центральний банк країни реалізує також наглядову або контрольну функцію, тобто здійснює нагляд над діяльністю комерційних банків, видає ліцензії і здійснює реєстрацію фінансових установ, реєструє емісію цінних паперів, здійснює валютний контроль.

У країнах з ринковою економікою діяльність і функціонування центрального банку країни регулюється відповідними нормами законодавства. У них закріплено основні цілі і функції головного банку країни, визначено інструменти і засоби їх досягнення. Зазвичай, основним нормативним актом, який регулює діяльність національного банку, є закон про центральний банк країни. Отже, у будь-якому демократичному суспільстві організація та функціонування центрального банку повинні відповідати економічним і юридичним законам. По суті, цими законами визначаються межі залежності центральних банків від будь-яких організацій, як всередині країни, так і поза її межами. Умовно кажучи, центральним банком повинні керувати лише два визначники – економічні закони і правові норми.

Перші наукові праці, які досліджували б вплив рівня незалежності центрального банку країни на основні макроекономічні показники з'явилися наприкінці ХХ ст. Р. Бейд та М. Паркіні у своїй праці "Закони функціонування центрального банку і монетарна політика" ("Central Bank Laws and Monetary Policy") (1982) дослідили функціонування центральних банківських установ у 12 країнах, оцінили рівень їх незалежності. Основний висновок, до якого прийшли ці вчені, "...існує обернена залежність між ступенем незалежності центрального банку і темпами інфляції в країні". [2] Подальші емпіричні та математичні дослідження підтвердили отриманий ними результат. Наступні фундаментальні дослідження в цьому напрямі здійснили такі вчені-економісти, як А. Алесіна; В. Грілі, Д. Машіандаро та Г. Табеліні (1991); А. Цукірман, С. Веб та Б. Неяпті (1992, 1995); Де Хан і Й. Штурм (1992, 1994); С. Айфінгер (1993); М. Фратіані і Г. Хуанг (1994); Каргіл (1995); Бленю (1996). Праці цих економістів присвячувались пошукам зв'язку між рівнем незалежності центрального банку та низкою макропоказників: рівнем інфляції, дефіцитом бюджету, обсягами національного виробництва, обсягами кредитування приватного сектору і уряду, нормою безробіття, процентними ставками тощо. Вчені цього напрямку дійшли висновку, що високий рівень незалежності центрального банку від уряду країни – необхідна умова проведення ним ефективної грошово-кредитної політики, підтримки стабільності національної валюти тощо.

Важливо зазначити, що незалежність центрального банку є важливим компонентом теорії ділового політичного циклу (Political business cycle theory). Ця теорія досліджує вплив політичних чинників на основні макроекономічні показники країни. Високий рівень незалежності головної банківської установи унеможливує переделекторальні маніпуляції уряду щодо проведення монетарної політики у власних інтересах, тобто мінімізує можливість прямого чи прихованого фінансування чинного уряду (моделі У. Нордхауза – 1975, Рогова і Зібберта – 1988) та зменшує "партійні" переделекторальні шоки (моделі Д. Гібса – 1987 і А. Алесіні – 1988, 1989) [6, 11]. Взаємодія між органами влади і центральним банком є складним питанням, яке містить багато аспектів.

Тут оцінюються повноваження уряду в процесі призначення (звільнення) керівництва центрального банку, вплив влади на керівництво, рівень фінансової підзвітності центрального банку урядовим органам, умови надання позичок, визначення цілей монетарної політики, яку проводить центробанк країни.

Дослідники цієї проблематики виділяють як політичну, так і економічну незалежність центрального банку. Політична означає незалежність центрального банку від політичного впливу з боку уряду в процесі визначення цілей монетарної макрополітики. Другий вид незалежності дає змогу банку вільно обирати інструменти і засоби монетарної політики, щоб досягти поставлених цілей. В. Грілі (Grilli V.), Д. Машіандаро (Masciandaro D.), Г. Табеліні (Tabelini G.) (1991) визначили ці види незалежності як "політична незалежність" та "економічна незалежність". [5] Дебеле і Фішер у 1994 р. охарактеризували дані види незалежності як "цільова незалежність" та "інструментальна незалежність" [12]. Отже, цільова незалежність дає змогу центробанку ставити цілі макрополітики без прямого впливу на цей процес з боку чинного уряду. Інструментальний вид незалежності складається з таких детермінантів: 1) політична незалежність – жодна урядова організація чи державний орган влади не може давати прямих вказівок щодо вибору інструментів монетарної макрополітики; 2) фінансова незалежність – центральний банк країни має самостійно оперувати фінансовими ресурсами; 3) технічна незалежність – центральний банк має володіти усією повнотою інструментів макрополітики, які належать до його компетенції, і ні уряд, ні жодна приватна установа не може використовувати дані інструменти у власних цілях; 4) безпека працівників і захист керівництва центрального банку – передбачає неможливість звільнення з посади керівників центрального банку без вагомості на те причини.

Отже, під незалежністю центрального банку розуміють відсутність будь-якого впливу на діяльність цього інституту з боку державних органів, політичних партій чи уряду країни.

Абсолютної незалежності центрального банку не існує на практиці у жодній країні. Наприклад, у Великобританії цільова незалежність Банку Англії дещо обмежена, оскільки саме уряд встановлює допустимі темпи інфляції в країні. У Сполучених Штатах діяльність Федеральної Резервної Системи (ФРС) чітко визначена її статутом, де прописано її основні цілі (наприклад верхня порогова межа безробіття), але при цьому ФРС самостійно (без впливу уряду) визначає інструменти їх досягнення. Діяльність Центрального банку Нової Зеландії регулюється "Угодою про цілі економічної політики" (1990) ("Policy Targets Agreement"), яка погоджена з урядом і, згідно з якою, йому теж надається вільний вибір засобів досягнення законодавчо визначених цілей. Головною метою діяльності Резервного банку Нової Зеландії, згідно з "угодою", визначено стабільність загального рівня цін у країні. У двох останніх випадках можна говорити про високий ступінь інструментальної незалежності головних банків цих країн.

Коли йдеться про незалежність центрального банку, важливо виділити ряд чинників, які на неї впливають. Вперше чітку методику емпіричної оцінки запропонували згадані вище економісти Р. Бейд та М. Паркіні. Їхні дослід-

дження стосувалось трьох важливих аспектів цієї проблематики: 1) порівняння впливів центрального банку і уряду країни на формування засад монетарної політики; 2) порядок призначення і зняття з посади керівництва центрального банку; 3) фінансові та бюджетні відносини між центральним банком та урядом. На основі аналізу емпіричних даних вчені здійснили оцінку рівня незалежності 12 центральних банків провідних країн світу і довели, що незалежність центральної банківської установи впливає на низку макроекономічних показників, насамперед на величину інфляції в країні.

Важливим результатом дослідження Р. Бейда та М. Паркіні є те, що вони одні з перших виділили чинники, які визначають *політичну* незалежність центрального банку країни:

- 1) хто має визначальний і остаточний вплив на рішення щодо цілей монетарної політики – центральний банк чи уряд?;
- 2) присутність представників уряду у складі керівництва центрального банку;
- 3) частка осіб, які призначені урядом на посади в центральному банку і мають безпосередній вплив на реалізацію монетарної політики;
- 4) термін перебування працівників центробанку на керівних посадах;
- 5) термін перебування глави центробанку на обійманій посаді.

Щодо чинників, які визначають економічну незалежність, вчені виокремили такі: 1) автономне управління центральним банком своїми фінансовими ресурсами; 2) механізм призначення заробітної плати керівництву центробанку; 3) механізм використання прибутків центрального банку. За допомогою цих критеріїв автори визначили 4 типи політичної і 4 типи економічної незалежності. Здійснивши статистичні обчислення, вони дійшли висновку, що існує обернена залежність між рівнем інфляції в країні і рівнем незалежності центрального банку [3]. Дещо інший підхід оцінки незалежності центрального банку запропонували А. Цукірман, С. Веб та Б. Неяпті. Передусім вони виділили низку чинників, які впливають на рівень незалежності, згрупували їх і надали кожному з них певної математичної ваги (допустимий рівень коливання значення кожного чинника становить від 0 – відсутня незалежність центробанку до 1 – повна незалежність):

- I. Голова центрального банку
  1. Термін перебування голови центробанку на посаді: менше 4 років, 4, 5, 6-8, більше 8 років (чим довший термін перебування, тим вищий рівень незалежності центрального банку).
2. Орган, який призначає голову центробанку: рада центрального банку; рада центробанку у взаємодії з виконавчою та законодавчою гілкою влади; законодавчий орган держави; виконавчий орган влади; один чи декілька членів уряду.
3. Причини звільнення голови центробанку: процедура дострокового звільнення не передбачена; причини звільнення не пов'язані з політикою, яку він проводить; рішенням ради центрального банку; рішенням, прийнятим законодавчим органом; рішенням уряду країни.
4. Можливість паралельно обіймати посаду в уряді країни: заборона на суміщення посад; лише з дозволу уряду країни; відсутня заборона на суміщення.

II. Формування макроекономічної політики

1. Джерела формування монетарної політики країни: самостійно формує центральний банк; центральний банк бере участь у процесі, проте не має значного впливу на результат; центральний банк виступає "порадником" для уряду; відсутній будь-який вплив центробанку на формування засад монетарної політики.
2. Хто вирішує суперечності між центральним банком та виконавчими органами в питаннях реалізації економічної політики: центральний банк; виконавча влада; рада центрального банку разом із урядом і законодавчим органом; законодавчий орган; право вирішувати суперечності має виключно виконавчий орган країни.
3. Роль центрального банку у бюджетному процесі: активна участь центрального банку; центробанк відсторонений від бюджетного процесу.

III. Цілі макрополітики

Стабільний рівень цін – головна мета діяльності центробанку; стабільний рівень цін – головна мета, поряд з якою існують другорядні, наприклад стабільна банківська система; стабільний рівень цін поєднується з цілями, які йому суперечать, наприклад низький рівень безробіття; не визначено жодних цілей діяльності центрального банку; серед цілей відсутні будь-які, що стосуються підтримання сталого рівня цін.

IV. Обмеження щодо надання позик уряду країни.

Рівень доступу уряду країни до кредитних ресурсів центрального банку; термін надання позики; розмір процентної ставки позики [4]. Головним досягненням економістів Цукермана, Веба та Неяпті є те, що вони вперше оцінили рівень незалежності центральних банківських установ як країн з розвинутою економікою, так і країн, що розвиваються, і країн з найнижчим рівнем економічного розвитку. Внаслідок емпіричних досліджень найбільш незалежними центробанками серед країн з розвинутою економікою виявились німецький Бундесбанк і центральний банк Швейцарії.

Питання незалежності центрального банку досліджували такі вчені-економісти, як В. Грілі, Д. Машіандаро та Г. Табеліні. Їхню методику оцінки рівня політичної незалежності центральних банків подано в табл. 1. Автори виділяють 3 групи чинників, на основі яких обчислені індекси незалежності для центробанків різних країн.

Табл. 1. Індекс політичної незалежності центрального банку

Країна	Порядок призначення керівництва				Взаємовідносини з урядом		Законодавство		Індекс
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Австралія		*					*	*	3
Австрія						*	*	*	3
Бельгія				*					1
Канада	*	*					*	*	4
Данія		*				*	*		3
Франція		*		*					2
Німеччина		*		*	*	*	*	*	6
Греція			*					*	2

Ірландія		*				*	*		3
Італія	*	*	*			*			4
Японія							*		1
Нідерланди		*		*	*	*	*	*	6
Нова Зеландія									0
Португалія					*				1
Іспанія				*	*				2
Швейцарія		*		*	*	*	*	*	5
Великобританія					*				1
США				*	*	*	*	*	5

Критерії: (1) уряд не затверджує главу центрального банку; (2) термін перебування на посаді глави центробанку більше 5 років; (3) уряд не призначає жодного члена правління центрального банку; (4) члени правління призначаються на термін більше 5 років; (5) у раді правління центробанком немає представників уряду; (6) уряд не впливає на формулювання основних цілей монетарної політики; (7) монетарна стабільність – основна ціль політики центробанку; (8) законодавча підтримка центрального банку у випадку конфліктів інтересів з урядом країни; (9) індекс політичної незалежності центрального банку.[4]

Відповідно до отриманих результатів, найвищий рівень політичної незалежності мають центральні банки Німеччини, США, Нідерландів, Канади та Швейцарії. Для оцінки економічної незалежності автори виділили два головні аспекти: можливість фінансування урядових видатків за рахунок фінансових ресурсів центрального банку; свобода вибору інструментів монетарної політики для реалізації поставлених цілей. Методику оцінки економічної незалежності наведено в табл. 2.

Табл. 2. Індекс економічної незалежності центрального банку

Країна	Монетарне фінансування дефіциту бюджету					Інструменти монетарної політики		Індекс
	1	2	3	4	5	6	7	
Австралія	*	*	*	*	*	*	*	6
Австрія			*	*	*	*	**	6
Бельгія		*		*	*	*	**	6
Канада	*	*	*	*		*	**	7
Данія		*			*	*	**	5
Франція				*	*	*	**	5
Німеччина	*	*	*	*	*	*	*	7
Греція				*		*		2
Ірландія		*	*	*		*		4
Італія				*				1
Японія	*		*		*	*	*	5
Нідерланди			*	*	*	*		4
Нова Зеландія			*	*		*		3
Португалія				*		*		2
Іспанія			*	*			*	3
Швейцарія		*	*	*	*	*	**	7
Великобританія	*	*	*	*		*		5
США	*	*	*	*	*	*	*	7

Критерії: (1) Відсутній механізм автоматичного кредитування уряду; (2) пряма кредитна лінія з ринковою процентною ставкою; (3) пряма кредитна лінія має тимча-

совий характер; (4) пряма кредитна лінія кількісно обмежена; (5) центральний банк не є учасником первинного ринку державних боргових паперів; (6) валютний курс встановлює центробанк; (7) центральний банк не займається наглядом за діяльністю комерційних банків (**), не займається банківським наглядом самостійно (*); (8) індекс економічної незалежності центрального банку.[4]

Усі перелічені вище чинники незалежності центрального банку можна віднести до таких, які регламентуються нормами законодавства. Проте існує низка інституційних чинників, врахувати які досить важко, а тим більше оцінити кількісно рівень їх впливу. До них можна віднести культурні особливості кожної країни та її традиції, людські та особисті якості голови того чи іншого центробанку, політичні особливості кожної системи. Використовуючи методику В. Грілі, Д. Машіандаро, Г. Табеліні, ми провели оцінку рівня незалежності центральних банківських установ країн Центрально-Східної Європи.

Табл. 3. Індекс політичної незалежності центральних банків країн Центрально-Східної Європи упродовж 2000-2010 рр.

Країна	1	2	3	4	5	6	7	8	Індекс
Угорщина	0	1	1	1	1	1	1	1	7
Латвія	1	1	1	1	0	0	1	1	6
Литва	1	0	1	1	1	1	1	1	7
Естонія	1	1	1	0	1	1	1	1	7
Грузія	0	1	1	1	1	1	1	1	7
Україна	1	0	1	0	0	1	1	1	5
Росія	1	0	1	0	1	0	1	1	5
Румунія	1	0	1	0	0	1	1	1	5
Польща	1	1	1	1	0	1	1	1	7
Чехія	1	1	1	1	0	1	1	1	7

Критерії оцінки рівня незалежності: 1) Голова центрального банку призначається без втручання уряду. 2) Голова центрального банку призначається на термін понад 5 років. 3) Рада правління формується без втручання уряду. 4) Рада правління обирається на термін понад 5 років. 5) Відсутня необхідність участі представників уряду в раді директорів банку. 6) Центральний банк самостійно проводить грошово-кредитну політику в країні. 7) Стабільність рівня цін – головна мета діяльності центрального банку. 8) Існує досконале законодавство, яке захищає центральний банк у випадку конфліктів з урядом країни.

Табл. 4. Індекс економічної незалежності центральних банків в країнах Центрально-Східної Європи упродовж 2000-2010 рр.

Країна	1	2	3	4	5	6	7	Індекс
Угорщина	1	1	1	1	1	1	2	8
Латвія	1	1	1	1	1	1	2	8
Литва	1	1	1	1	1	1	0	6
Естонія	1	1	1	1	0	1	2	7
Грузія	1	1	1	1	0	1	0	5
Україна	0	0	0	0	1	1	0	2
Росія	1	1	1	1	1	1	0	6
Румунія	1	1	1	1	1	1	0	6
Польща	1	1	1	1	1	1	1	7
Чехія	1	1	1	1	1	1	1	7

Критерії рівня незалежності: 1) Відсутній механізм автоматичного кредитування уряду. 2) Урядові кредити видаються лише за ринковими відсотковими ставками. 3) Урядові кредити є строковими. 4) Урядові кредити лімітовані в розмірах. 5) Центральний банк не є учасником первинного ринку державних цінних паперів. 6) Центральний банк самостійно встановлює розмір облікової ставки. 7) У функції центрального банку не входить нагляд за діяльністю комерційних банків (присвоюється величина "2", якщо повністю відсутня і "1", якщо дана функція реалізується разом з іншим державним органом.

Табл. 5. Загальний індекс незалежності центрального банку в країнах Центрально-Східної Європи упродовж 2000-2010 рр.

Країна	Індекс політичної незалежності	Індекс економічної незалежності	Загальний індекс рівня незалежності
Угорщина	7	8	15
Латвія	6	8	14
Литва	7	6	13
Естонія	7	7	14
Грузія	7	5	12
Україна	5	2	7
Росія	5	6	11
Румунія	5	6	11
Польща	7	7	14
Чехія	7	7	14

Аналізуючи дані таблиці бачимо, що найнижчий рівень незалежності спостерігається в Україні, Російській Федерації та Румунії. Найвищий же ступінь незалежності – в центрального банку Угорщини. Наступний етап нашого дослідження – дати оцінку впливу незалежності центрального банку на рівень інфляції в країні.

Табл. 6 Рівень інфляції у країнах Центрально-Східної Європи упродовж 2000-2010 рр.

Країна \ Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Середнє
Чехія	1,0390	1,0470	1,0179	1,0010	1,0283	1,0185	1,0254	1,0291	1,0636	1,0104	1,0141	102,66
Естонія	1,0403	1,0574	1,0357	1,0134	1,0305	1,0409	1,0443	1,0660	1,1037	0,9992	1,0297	104,16
Грузія	1,0406	1,0465	1,0559	1,0476	1,0566	1,0825	1,0917	1,0924	1,1001	1,0173	1,0710	106,35
Угорщина	1,0978	1,0915	1,0553	1,0439	1,0678	1,0355	1,0388	1,0793	1,0607	1,0421	1,0488	106,00
Латвія	1,0265	1,0248	1,0192	1,0296	1,0619	1,0674	1,0653	1,1011	1,1540	1,0353	0,9891	105,13
Литва	1,0099	1,0136	1,0028	0,9887	1,0114	1,0266	1,0375	1,0574	1,1093	1,0445	1,0132	102,82
Польща	1,1006	1,0549	1,0190	1,0079	1,0358	1,0211	1,0111	1,0239	1,0435	1,0383	1,0271	103,45
Румунія	1,4567	1,3447	1,2254	1,1527	1,1188	1,0899	1,0658	1,0484	1,0785	1,0559	1,0609	114,76
Росія	1,2078	1,2146	1,1579	1,1368	1,1086	1,1268	1,0968	1,0901	1,1411	1,1165	1,0686	113,22
Україна	1,2820	1,1196	1,0076	1,0518	1,0905	1,1357	1,0906	1,1284	1,2523	1,1589	1,0938	112,58

Джерело: Свростат

Для виявлення зв'язку між рівнем незалежності центрального банку і рівнем інфляції у країнах, які аналізуємо, ми використали коефіцієнт рангової кореляції Спірмена:

$$r = 1 - \frac{6 \sum d^2 + T_1}{n(n^2 - 1)}, \quad (1)$$

де: d – квадратичне відхилення між рангами; T_1 – поправка на однакові ранги; n – довжина числового ряду. Отриманий числовий результат становив -0,59, тобто існує зв'язок середньої щільності між числовими рядами, які відображають рівні незалежності центральних банків і рівнів інфляції у країнах, які ми аналізували. Також підтвердився результат попередніх досліджень: зв'язок між незалежністю і рівнем інфляції є оберненим, тобто вищий рівень незалежності сприяє існуванню нижчої інфляції.

Отже, незалежність центрального банку є особливо важливою для країн, що розвиваються, оскільки їх національні економіки характеризуються традиційно високими рівнями інфляції. Також, постійний дефіцит державного бюджету і відсутність джерел значних державних запозичень призводять до монетарного фінансування цього дефіциту. Намагання збільшити рівень зайнятості у країні шляхом збільшення державних видатків призводить до підвищених темпів інфляції. Ще один недопустимий шлях розвитку економіки – покриття урядом своїх зобов'язань за допомогою додаткової емісії. Також до проінфляційної динаміки призводить підтримання позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу. Часто таке балансування проводиться за рахунок девальвації національної валюти. Як наслідок, здорожчання імпорту призводить до зростання інфляції. Тому саме незалежний центральний банк міг би збалансувати економічну політику уряду, яка часто призводить до зростання темпів інфляції.

Отже, належний рівень незалежності центрального банку в країні може зменшити негативні прояви ділового політичного циклу. Особливо актуальним є унеможливити вплив уряду на центральний банк безпосередньо перед виборами, адже напередодні електорального періоду надходження до державного бюджету можуть бути профінансовані шляхом збільшення грошової маси в обігу або пільговим кредитуванням з боку центробанку. Дані грошові потоки уряд, наприклад, може спрямувати на фінансування соціальних програм, щоб збільшити прихильність виборців. Така політика внаслідок призведе до зростання рівня інфляції з певним часовим лагом. Тому саме існування незалежного центрального банку – запорука проведення ефективної монетарної політики, яка спрямована насамперед на забезпечення стабільно-го рівня цін у країні.

Література

1. Ahsan A. Determinants of Central Bank Independence and Governance / A. Ahsan, M. Skully, J. Wickramanayake // Problems and Policy Implication, JOAAG. – 2006. – Vol. 1, № 1. – P. 47-67.
2. Alesina A. Central Bank Independence and Economic Performance: Some Comparative Evidence / A. Alesina, L. Summers // Journal of Money, Credit and Banking. – 1993. – Vol. 25, № 2. – P. 151-162.
3. Bade R. Central Bank Laws and Monetary Policy / R. Bade, M. Parkini // Department of Economics University of Western Ontario, 1988. – P. 1-36.
4. Cukierman A. Measuring the Independence of Central Bank and its Effect on Policy Outcomes / A. Cukierman, S. Webb, B. Neyapti // The World Bank Economic Review. – 1992. – Vol. 6. – P. 353-398.
5. Grilli V. Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in the Industrial Countries / V. Grilli, D. Masciandaro, G. Tabellini, E. Malinvaud, M. Pagano // Economic Policy. – 1991. – Vol. 6, No. 13. – P. 342-392.

6. Hibbs D. Political Parties and Macroeconomic Policy / D. Hibbs // The American Political Science Review. – 2001. – Vol. 71, № 4. – P. 1467-1487.

7. Eiffinger S. The political Economy of Central Bank Independence / S. Eiffinger, J. De Haan // Special Papers in International Economics, 1996. – 77 p.

8. Arnone M. The Measurement of Central Bank Autonomy: Survey of Models, Indicators, and Empirical Evidence, IMF Working Paper, Monetary and Capital Markets Department / M. Arnone, J. Bernard Laurens, 2006. – 85 p.

9. Arnone M. Measures of Central Bank Autonomy: Empirical Evidence for OECD, Developing, and Emerging Market Economies, IMF Working Paper, Monetary and Capital Markets Department / M. Arnone, J. Bernard Laurens, Jean-François Segalotto, 2006. – 38 p.

10. Komarov V. Central Bank Independence, Accountability and Transparency: The Case of Ukraine, FEMM Working Paper Series / V. Komarov, I. Akimova, G. Schwödiauer. – 2006. – No. 30. – 43 p.

11. Nordhaus W. The Political Business Cycle, The Review of Economic Studies, Yale University / W. Nordhaus. – 1975. – Vol. 42, No. 2. – P. 169-190.

12. Debelle G. How independent should a central bank be? / G. Debelle, S. Fischer // Conference Series, Federal Reserve Bank of Boston, 1994. – P. 195-225.

13. Закон України "Про Національний банк України". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>.

Миронович Ю.А. Уровень независимости центрального банка в системе факторов делового политического цикла

Проанализированы "экономическая" и "политическая" независимость центрального банка, выделены их основные детерминанты. Выделены основные методики оценки уровня независимости центрального банка. Проведено исследование уровня независимости центральных банков стран Центрально-Восточной Европы. Проведено исследование связи между уровнем независимости центрального банка и уровнем инфляции в стране.

Ключевые слова: независимость центрального банка, деловой политический цикл, инструментальная независимость, коэффициент экономической независимости, коэффициент политической независимости.

Myronovych Yu.A. Central bank independence as a factor of political business cycle

The level of central bank independence is important political factor of political business cycle. A lot of models which allow us to evaluate the impact of this factor on the economy were built during last decades. In this article we tried to analyze some of them. Also we isolated factors which have crucial influence on both political and economic independence of the central banks. Due to the fact that the central bank conducts monetary policy in the country, it is obvious that the level of independence influences the rate of inflation the most. In this article we explored this relationship for a group of Central and Eastern Europe countries.

Keywords: central bank independence, political business cycle, target independence, index of political independence, index of economic independence.

УДК 005.4

Доц. А.О. Новицька, канд. істор. наук;
магістрант Е.М. Ільніцький – Львівська КА

ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Обґрунтовано актуальність постійного удосконалення процесу управління підприємством. Узагальнено теоретичні концепції, які розглядають процес управління підприємством та наведено його схематичне зображення. Визначено значення формування ефективних стратегій управління персоналом для удосконалення результатів процесу управління підприємством.

Ключові слова: управління, процес, формування, взаємодія, діяльність, модель, вдосконалення, стратегія, розвиток, персонал.

Вступ. Для результативного управління підприємством необхідно постійне вдосконалення управлінського процесу та відповідність сучасним вимогам зовнішнього середовища. Особливо сьогодні, в час світової економічно-соціальної кризи, постійне вдосконалення процесу управління підприємством є одним з вирішальних факторів його виживання та зміцнення конкурентоспроможності. Загальна стратегія підприємства (генеральна) і кадрова (функціональна) детермінують зміст процесу управління, оскільки людські ресурси є визначальними для організації ефективної системи управління підприємством в умовах ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес управління підприємством є досить складним, відповідальним та багатогранним. Багато вітчизняних дослідників, такі як В.О. Василенко, Б.А. Гаєвський, О.Є. Кузьмін, А.Т. Кредісов, В.О. Лук'янихін та ін. досліджують різні аспекти процесу управління підприємствами. Більш системно та з чітким урахуванням особливостей вітчизняних умов функціонування підприємств це питання розглядає проф. Ф.І. Хміль [5, 6].

Постановка завдання. Для постійного розвитку підприємства, збільшення його прибутковості та конкурентоспроможності необхідний пошук шляхів удосконалення процесу управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Управління підприємством за своїм змістом спрямоване на досягнення визначених цілей шляхом організації взаємодії і взаємного впливу груп людей у процесі їхньої спільної виробничо-господарської діяльності. У найбільш загальному розумінні управління є цілеспрямованим впливом суб'єкта управління на об'єкт з метою змінити його стан або поведінку у зв'язку з зміною обставин [5, с. 201]. Управління може бути представлене в єдності двох підсистем: підсистема, яка управляє, і підсистема, якою управляють (суб'єкта й об'єкта управління). Взаємодію цих підсистем подано на рис. 1.

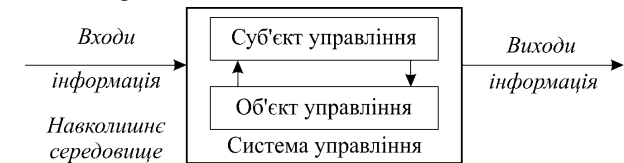

Рис. 1. Схема управлінських зв'язків у системі управління [5]

Реалізація управлінських зв'язків у системі управління відбувається засобами здійснення процесу управління. Процес управління – це діяльність суб'єкта управління з узгодження спільної праці персоналу організації для досягнення її цілей, який є єдністю трьох складових: змісту, організації та технології здійснення. Процес менеджменту охоплює певні категорії: керуюча та керована системи організації, функції менеджменту, методи менеджменту, управлінські рішення, комунікації, керівництво. На рис. 2 наведено графічну модель процесу управління підприємством, в якій логічно взаємопов'язані перераховані категорії менеджменту.